

KS. PAWEŁ WOLNICKI* – CZĘSTOCHOWA

BISKUPA ZDZISŁAWA GOLIŃSKIEGO KONCEPCJA ARCHIWUM DIECEZJALNEGO W CZĘSTOCHOWIE

Wprowadzenie

Wydawane od 1959 r. przez Ośrodek Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim specjalistyczne czasopismo z zakresu kościelnej archiwistyki w dziale archiwoznawstwa przedstawia dzieje poszczególnych archiwów zakonnych i diecezjalnych¹. Temat ten w mniejszym zakresie poruszany jest przez założone 2003 r. Stowarzyszenie Archiwistów Kościelnych, które publikuje na łamach *Archiva Ecclesiastica*² czy w wydawanych, szczególnie w ostatnich latach, przez archiwa diecezjalne opracowaniach o profilu historyczno-archiwalnym (poznański *Archiwariusz*³ czy łódzkie *Prace i materiały historyczne Archiwum Archidiecezjalnego w Łodzi i Muzeum Archidiecezji Łódzkiej*⁴. Problematyka ta jest wreszcie często podejmowana w urzędowym or-

* Ks. Paweł Wolnicki – dr historii, dyrektor Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie.

¹ T. Krahel, *Archiwum Archidiecezjalne w Białymstoku*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej: ABMK), 53 (1986) s. 41-42; J. Związek, *Archiwum Diecezjalne w Częstochowie*, ABMK, 53 (1986) s. 43-56; M. Leszczyński, *Archiwum Archidiecezji w Lubaczowie*, ABMK, 53 (1986) s. 57-66; H. Misztal, *Archiwum Diecezjalne Lubelskie*, ABMK, 53 (1986) s. 67-69; F. Stopniak, *Archiwum Diecezjalne w Lublinie*, ABMK, 4 (1962) s. 15-22; S. Grad, H. Cabała, *Archiwum Diecezjalne w Łodzi*, ABMK, 53 (1986) s. 70-75; F. Lenort, *Z dziejów organizacji i zasobu Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu*, ABMK, 15 (1967) s. 5-90; K. Lutyński, *Dopływ materiałów archiwalnych z centralnych agend diecezji do archiwum diecezjalnego oraz nabytki*, ABMK, 62 (1993) s. 39-46; W. Wójcik, *Archiwum i Biblioteka Kapituły w Sandomierzu*, ABMK, 7 (1963) s. 5-41; A. Piec, *Archiwum Diecezjalne w Siedlcach*, ABMK, 53 (1986) s. 76-86; B. Kumor, *Archiwum Diecezjalne w Tarnowie*, ABMK, 2 (1960) z. 1-2, s. 43-52; S. Librowski, *Archiwum Diecezjalne we Włocławku*, ABMK, 53 (1986) s. 87-102.

² Por. L. Wilczyński, *Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu*, „Archiva Ecclesiastica”, 1 (2004) s. 71-74; W. Włazlak, *Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej w Częstochowie*, „Archiva Ecclesiastica”, 2 (2005) s. 69-72.

³ L. Wilczyński, *Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu w latach 1925-1939*, „Archiwariusz. Biuletyn Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu”, 1 (2005) s. 11-53.

⁴ Por. L. Witczak, *Historia i zasoby Archiwum Archidiecezjalnego w Łodzi*, „Prace i materiały

ganie poszczególnych kurii diecezjalnych. Przy tym publikowane dzieje archiwów Kościołów partykularnych opisują przede wszystkim zaangażowanie personelu archiwalnego. Rodzą się jednak pytania o bezpośredni wpływ biskupa diecezjalnego na gromadzenie zasobu archiwalnego oraz jak poszczególni członkowie polskiego episkopatu drugiej połowy XX – stulecia angażowali się w działalność archiwalną Kościoła partykularnego.

Obecna archidiecezja częstochowska wydaje się być w tym względzie bardzo aktywna. Świadczy o tym intensyfikacja działalności na polu archiwistyki kościelnej jeszcze przed powstaniem lubelskiego ośrodka ABMK. Obok pierwszego archiwisty ks. dra Walentego Patykiewicza, który organizował archiwum diecezjalne ważną rolę odegrał na tym odcinku życia Kościoła drugi biskup częstochowski prof. dr hab. Zdzisław Goliński⁵.

1. Wpływ środowiska rodzinnego

Obejmujący w połowie 1951 r. rządy w diecezji częstochowskiej bp Z. Goliński wnosił do tego Kościoła partykularnego nie tylko tradycje związane ze stylem kierowania Kościołem lubelskim przez bpa Stefana Wyszyńskiego, ale też własne priorytety kształtujące jego wizję diecezji. Wśród nich znalazł się obszar związany ze zbieraniem materiałów dotyczących historii terenów należących do diecezji częstochowskiej. Skąd to zamiłowanie do źródeł historycznych? Wydaje się, że odpowiedź na to pytanie przynosi rodzinne środowisko Z. Golińskiego i pielęgnowany jako wartość szacunek do archiwaliów. Jego ojciec Aleksander⁶ podczas

historyczne Archiwum Archidiecezjalnego w Łodzi i Muzeum Archidiecezji Łódzkiej”, 3 (2006) s. 9-38; K. Dąbrowski, *Historia, dzień dzisiejszy i przyszłość Archiwum Archidiecezjalnego w Łodzi*, „Prace i materiały historyczne Archiwum Archidiecezjalnego w Łodzi i Muzeum Archidiecezji Łódzkiej”, 4 (2007) s. 13- 30.

⁵ Urodził się 27 grudnia 1908 r. w Urzędowie, pow. Kraśnik, woj. lubelskie w wielodzietnej rodzinie Aleksandra i Teofilii z Włażlackich. Pierwsze nauki zdobywał w miejscowej szkole ludowej i Progimnazjum. Następnie uczęszczał do Państwowego Gimnazjum Męskiego im. J. Zamojskiego w Zamościu, w którym zdał maturę w 1926 r. W latach 1926-1930 studiował w seminarium duchownym diecezji lubelskiej. Kapłanem został 28 czerwca 1931 r. Następnie podjął studia specjalistyczne w KUL. Był wreszcie słuchaczem wykładów na Angelicum i Gregorianum. W 1933 r. uzyskał stopień doktora teologii. W 1934 r. rozpoczął działalność dydaktyczną, jako starszy asystent podejmując wykłady zlecone z teologii moralnej na KUL. Habilitację przeprowadził 22 czerwca 1945 r. 28 marca 1947 r. został bp. koadiutorem w Lublinie, a od 29 maja 1951 r. biskupem częstochowskim. Zmarł 6 lipca 1963 r.

⁶ Urodził się dnia 10 stycznia 1879 r. w Urzędowie w rodzinie zamożnych mieszczan. W rodzinnej miejscowości pobierał pierwsze nauki, a do gimnazjum uczęszczał w Lublinie. Następnie rozpoczął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, którego nie ukończył na skutek powołania do wojska. Po powrocie ze służby wojskowej, w listopadzie 1904 r., został wydalony z powodów politycznych z Królestwa Polskiego na Żmudź. Po powrocie do Urzędowa zaangażował się działalność społeczno- oświatową. Pisywał na łamach „Zarania”. Był współorganizatorem szeregu instytucji: kółko rolnicze, spółdzielnia, kasa Stefczyka, biblioteka i gimnazjum czteroklasowe. Pełnił funkcję wójta Urzędowa. Zmarł 13 sierpnia 1938 r. – Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej (dalej: AACz), sygn. KB 259, br. p.

przymusowego wyjazdu z Królestwa Polskiego na Żmudź w 1904 r. osiadł w Cytowianach. Tam został zatrudniony w miejscowym majątku rodziny Romerów. Powierzono mu porządkowanie i inwentaryzację archiwaliów. W wyniku działań rewolucyjnych 1905 r. mógł z powrotem wrócić do rodzinnego Urzędowa. Wówczas poświęcił się działalności społeczno – oświatowej⁷. „Epizod żmudzki” pozostał jednak nieodzownym elementem życia A. Golińskiego. W Cytowianach dokonał odpisów z ksiąg urzędowych. Stał się człowiekiem zarażonym bakcylem regionalizmu. Odtąd bardzo interesował się historią rodzinnej miejscowości. Zbierał pamiątki i zabytkowe eksponaty. Jego marzeniem było zorganizowanie muzeum „ziemi” urzędowskiej. Interesował się postacią szesnastowiecznego rzeźbiarza pochodzącego z Urzędowa Jana Michałowicza. Był także bibliofilem. Miał domową bibliotekę z dokładnym spisem wszystkich pozycji. Prenumerował dzienniki, tygodniki i periodyki o profilu społeczno- kulturalnym. Szerzył w miejscowym środowisku czytelnictwo książek i gazet. Pozycje te udostępniał zainteresowanym na zasadzie wypożyczeń⁸.

W tej atmosferze wzrastały dzieci Aleksandra i Teofilii Golińskich. Szacunek do wartości, które niosą ze sobą książka i materiały archiwalne nie odżywały tylko podczas wspomnień z „czasów żmudzkich”. Na podstawie przywiezionych przez A. Golińskiego odpisów z urzędowych ksiąg przechowywanych przez rodzinę Romerów w Cytowianach, syn Kazimierz napisał pracę magisterską z prawa na KUL⁹. Z pewnością także syn Zdzisław, późniejszy biskup pozostawał pod wpływem pielęgnowanych w rodzinnym domu wartości.

Przygoda Z. Golińskiego z książką zaowocowała studiami na Wydziale Teologicznym KUL, na którym studiował ojciec Aleksander i brat Kazimierz. Już jako absolwent seminarium duchownego, choć jeszcze bez święceń kapłańskich, diakon Z. Goliński podjął studia specjalistyczne z teologii moralnej pod kierunkiem ks. dra Jana Dąbrowskiego. Ze względu na podjęty temat uczęszczał na wykłady z zakresu pedagogiki. Już w czerwcu 1933 r. doktoryzował się na podstawie rozprawy „Cnota czystości według św. Tomasza z Akwinu z uwzględnieniem współczesnej pedagogiki płciowej”. Naukę kontynuował słuchając wykładów na *Gregorianum* w Rzymie. Rozprawę habilitacyjną przygotował w 1945 r. na temat „Nauka św. Augustyna o kłamstwie na tle historycznym”¹⁰. Obszar jego zainteresowań ukazuje wreszcie osobista biblioteka Z. Golińskiego, jako biskupa diecezji częstochowskiej. U schyłku jego życia liczyła kilkaset pozycji. Obok teologii można odnaleźć w niej spora część tej o tematyce historycznej¹¹.

Zaangażowanie na polu troski o zbieranie materiałów dotyczących historii diecezji dało o sobie znać zarówno w konkretnych rozwiązaniach dotyczących usprawnienia praktyki archiwalnej w diecezji częstochowskiej, jak też w obsadzie

⁷ E. Kozłowski, *Aleksander Goliński*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 8/ 2 z. 38 (1959), s. 224-225.

⁸ AACz, sygn. KB 259, br. p.

⁹ AACz, sygn. KB 259, br. p.

¹⁰ J. Kowalski, *Biskup Zdzisław Goliński jako moralista*, Referat wygłoszony na konferencji z okazji 100- lecia urodzin biskupa Zdzisława Golińskiego, Częstochowa 6 grudnia 2008 r.

¹¹ AKMCz, Spuścizna bp. Z. Golińskiego, t. 6, sygn. 402.

personalnej tego bardzo ważnego odcinka życia Kościoła. Wreszcie publikowane zarządzenia i opracowania autorstwa bp. Z. Golińskiego wyraźnie wskazywały na wagę, jaką przywiązywał do źródeł historycznych, a przede wszystkim do archiwaliów. Mobilizował duchowieństwo do pisania nie tylko na łamach urzędowego organu Kurii Diecezjalnej w Częstochowie i w wydawnictwach kościelnych poruszających tematykę historii administracji, prawa oraz struktur i osób związanych z terenem diecezji częstochowskiej¹². Zlecał nieraz osobiście poszczególnym kapłanom przedstawienie problematyki, która jego zdaniem zasługiwała na pamięć potomnych. Tak np. 9 stycznia 1957 r. zlecił archiwście ks. W. Patykiewiczowi¹³ opracowanie szkicu dziejów diecezji częstochowskiej w czasie II wojny

¹² Z. Goliński, *O formowaniu materiałów do historii diecezji*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” (dalej: CzWD), 33 (1959) s. 24- 25. CzWD był to [wydawniczy] Organ Urzędowy Kurii Diecezjalnej w Częstochowie. Do 1958 r. nosił nazwę *Wiadomości Diecezjalne* (dalej: WD).; Z. Goliński, *Dekanaty i parafie w 1847 r. Na terytorium obecnej diecezji częstochowskiej*, CzWD, 33 (1959) s. 235-237; Z. Goliński, *Diecezja częstochowska i jej seminarium w Krakowie*, WD, 24-31 (1957) s. 417-420.

¹³ Urodził się 11 lutego 1903 r. w Praszce w rodzinie rzemieślniczej. Uczył się najpierw w szkole prywatnej, a później rządowej. W 1917 r. uczęszczał do Prywatnego Gimnazjum Koedukacyjnego w rodzinnej miejscowości, a następnie do Szkoły Realnej Męskiej w Wieluniu, w której zdał maturę w 1924 r. Po otrzymaniu świadectwa dojrzałości wstąpił do Seminarium Duchownego we Włocławku. Po ukończeniu studiów filozoficzno- teologicznych przeniósł się do diecezji częstochowskiej. Świecenia kapłańskie otrzymał z rąk bp. Teodora Kubiny 9 czerwca 1929 r. w katedrze częstochowskiej. Pracował przez 2 lata w parafii Borowno. Następnie został prefektem w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie z możliwością kontynuowania studiów na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W kręgu jego szczególnych zainteresowań była historia Kościoła. Egzamin z tego przedmiotu zdał celująco. Nie mógł jednak podjąć tej problematyki na seminarium magisterskim. W 1932 r. napisał pracę z teologii moralnej, która była podstawą do uzyskania stopnia magistra teologii. Następnie pracował jako katecheta szkolny, kapelan Siostr Zmartwychwstańek w Częstochowie, duszpasterz we Wrzosowej oraz Wiewcu. W dniu 13 września 1945 r. został notariuszem i archiwariuszem w Kurii Diecezjalnej w Częstochowie. Od 1947 r. był ojcem duchownym w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Wówczas kontynuował studia na Uniwersytecie Jagiellońskim zdobywając 14 lutego 1949 r. na podstawie pracy *Archidiakoniat rudzki zwany później wieluńskim* tytuł doktora teologii z zakresu historii Kościoła. Od 1950 r. stanął zarazem na czele utworzonego Referatu do Spraw Archiwalnych Kurii. W 1952 r. drugi biskup częstochowski mianował go Archiwariuszem Kurii Diecezjalnej w Częstochowie z zachowaniem obowiązków archiwisty diecezjalnego. Pełnił też obowiązki Rady Kurii Diecezjalnej w Częstochowie, sędziego prosynodalnego w Sądzie Diecezjalnym w Częstochowie, czasowo jego oficjałem. W dniu 15 maja 1953 r. bp Z. Goliński odznaczył ks. W. Patykiewicza godnością kanonika honorowego kapituły katedralnej w Częstochowie. Otrzymał on także zlecenie, jako delegat biskupa diecezjalnego (pismo z dnia 23 kwietnia 1956 r.) wizytowania aktów metrycznych wszystkich parafii w częstochowskim Kościele partykularnym. Był odpowiedzialny za tworzenie podstaw archiwum diecezjalnego oraz archiwizację dokumentacji dotyczącej przeszłości struktur i osób przynależących od 1925 r. do diecezji częstochowskiej. AKMCz, T. ks. W. Patykiewicz, sygn. 150/183; J. Związek, *Ks. prałat Walenty Patykiewicz (1903- 1980)*, ABMK, 43 (1981) s. 260-267; J. Związek, *Patykiewicz Walenty (1903-1980)*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1918-1981*, t. 6, Warszawa 1983, s. 615-617; J. Związek, *Archiwum Diecezjalne w Częstochowie*, ABMK, 53 (1986) s. 43-56; W. Włazlak, *Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej*, „Pedagogika. Prace Naukowe WSP w Częstochowie”, 11 (2002) s. 253-255; W. Włazlak, *Przewodnik po zespołach Archiwum Archidie-*

światowej i ogłosić ten artykuł w „Rocznikach Kanoniczno- Teologicznych” wydawanych przez KUL¹⁴. Podobne polecenie wydał kanclerzowi ks. Władysławowi Karlikowi¹⁵ prosząc, aby napisał swój życiorys przedstawiający jego pracę w strukturach Kurii Diecezjalnej w Częstochowie¹⁶. Sam publikując w „Częstochowskich Wiadomościach Diecezjalnych” wskazywał na rolę historii Kościoła i mobilizował kapłanów do opracowywania zagadnień związanych z przeszłością starszą i nowszą maryjnej diecezji.

2. Organizacja Archiwum Diecezjalnego w Częstochowie

2. 1. Struktura organizacyjna

Zaledwie kilka miesięcy po objęciu stolicy biskupiej w Częstochowie bp Z. Goliński podejmuje się regulacji prawnej różnych odcinków życia Kościoła par-

cezji Częstochowskiej, „Ziemia Częstochowska”, 31 (2004) s. 191; W. Wlazlak, *Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej*, „Archiva Ecclesiastica. Biuletyn Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych”, 2 (2005) nr 2, s. 70; P. Wolnicki, *Procesy archiwotwórcze w strukturach administracyjnych diecezji częstochowskiej*, Częstochowa 2006, s. 264.

¹⁴ AKMCz, Spuścizna bp. Z. Golińskiego, t. 13, Archiwum Kurii Diecezjalnej w Częstochowie, sygn. 402, s. 4.

¹⁵ Urodził się 27 sierpnia 1907 r. w Tarnawie pow. Olkusz. Studiował w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie, a zarazem na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego zdobywając stopień magistra teologii (1931 r.) na podstawie pracy „O świętości Chrystusa Pana”. W 1931 r. przyjął święcenia kapłańskie na Jasnej Górze w Częstochowie. Pracował, jako wikariusz w Kromolowie i Krzepicach. Następnie pełnił obowiązki prefekta łącząc się z katechezą szkolną w państwowych i prywatnych szkołach częstochowskich oraz z miejscowym tajnym nauczaniem w okresie okupacji hitlerowskiej. W czasie wojny katechizował w uznawanej przez Niemców Szkole Zawodowej „Samopomoc” w Częstochowie. Miał też zajęcia w tajnie prowadzonym Gimnazjum i Liceum Sióstr Nazaretanek i w tajnych kompletach przy Liceum Słowackiego. Ponadto był kapłanem okręgu częstochowskiego Armii Krajowej - działał pod pseudonimem „Halicz”.

13 sierpnia 1948 r. został skierowany do pracy w Kurii. Organizował w niej pierwszy referat szkolny. W ramach usprawnienia pracy tej agendy założył kartotekę wszystkich szkół i kartotekę wszystkich katechetów, co było jego pomysłem. Został też wizytatorem nauczania religii w diecezji częstochowskiej. Bp Z. Goliński powołał go 25 stycznia 1952 r. na stanowisko wicekanclerza, a następnie 18 marca 1957 r. kanclerza i wreszcie 23 maja 1961 r. na wikariusza generalnego. Otrzymał szereg uprawnień przede wszystkim w zakresie reprezentowania biskupa i diecezji częstochowskiej wobec władz państwowych. Był odpowiedzialny za treść powstających w Kancelarii Kurii akt i dokumentów mających walor normatywny, jak też dyrektywny. Drugi biskup częstochowski bardzo cenił oddanie i sposób pracy ks. W. Karlika. Przejawiało się to nie tylko w powierzaniu mu kluczowych stanowisk w diecezji, ale także w godnościach, którymi był przez niego odznaczany. 12 listopada 1951 został kanonikiem honorowym kapituły katedralnej w Częstochowie, a 27 stycznia 1956 r. kanonikiem gremialnym. AKMCz, T. ks. *Władysław Karlik*, sygn. 150/ 319; M. Mikołajczyk, *Ks. Władysław Karlik 27.08 1907 – 06. 06. 1997*, WACz 71 (1997), s. 60- 65; J. Wójcicki, *Tajne nauczanie w Częstochowie w okresie okupacji 1939-1945*, Częstochowa 1969, s. 28; *Ks. Władysław Karlik*, w: *50 lat Kapituły Częstochowskiej 1951-2001*, red. K. Korn, R. Rataj, T. Siudy, Częstochowa 2002, s. 103-104; P. Wolnicki, *Procesy archiwotwórcze*, op. cit., s. 261.

¹⁶ AKMCz, ks. *Władysław Karlik*, sygn. 150/319, br. p.

tykularnego. Nie ominęło to także spraw dotyczących archiwum diecezjalnego. One także stały się przedmiotem ustawodawstwa I Synodu Diecezji Częstochowskiej. W ramach Wydziału Administracyjnego wymieniono osobę archiwisty, który pomaga biskupowi diecezjalnemu w zarządzie diecezją¹⁷. Tak sformułowane statuty dawały tytuł do konkretnych regulacji o charakterze archiwalnym.

Po zakończeniu synodu, bp Z. Goliński podjął się opracowania przepisów wykonawczych dla archiwum będąc autorem pierwszej i jedynej, zachowanej w rękopisie instrukcji archiwalnej. Miała ona obowiązywać do czasu zatwierdzenia przez władze kościelne w Polsce projektu statutu Archiwum Diecezjalnego, zapowiedzianego przez Ośrodek ABMK¹⁸. W myśl *Tymczasowej Instrukcji w Sprawie Archiwum Diecezjalne w Częstochowskie* zostało podzielone na trzy działy:

1. Archiwum Diecezjalne w Częstochowie- Akta Nowe
2. Archiwum Diecezjalne w Częstochowie- Akta Dawne
3. Archiwum Sądu Biskupiego w Częstochowie

Dział pierwszy przejmował kompetencje nad dokumentacją powstającą w diecezji częstochowskiej od chwili jej erygowania, tj. od 1925 r. Jego rola ograniczać się miała do bieżącego urzędowania Kurii. Z tym działem archiwum połączono księgi metrykalne: ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych prowadzone przez parafie od 1 stycznia 1946 r. Do zadań pracowników archiwum należało dokonywanie wpisów do tych ksiąg w postaci tzw. adnotacji prowadzonych dla przechowywanych w parafiach unikatów i w Kurii duplikatów¹⁹.

Dział drugi miał według instrukcji przejąć dokumentację dotyczącą przeszłości struktur kościelnych, które przynależały niegdyś do diecezji kieleckiej, wrocławskiej, krakowskiej i archidiecezji gnieźnieńskiej (kapituły, konsystorze, oficjalaty, kościoły, parafie, klasztory), a wyniku reorganizacji Kościoła w Polsce mocą bulli papieża Piusa XI *Vixdum Poloniae unitas* znalazły się pod jurysdykcją biskupa częstochowskiego²⁰.

Dokumentacja Sądu Diecezji Częstochowskiej tworzyła kolejny dział archiwalny. Była ona gromadzona w pomieszczeniach sądowych umiejscowionych wówczas w Częstochowie przy al. NMP nr 64²¹.

Siedzibą archiwum w początkowym okresie rządów bp. Z. Golińskiego był budynek Kurii Diecezjalnej w Częstochowie przy al. NMP nr 54. Od 6 maja 1953 r. udostępniono tymczasowo dla archiwaliów sprzed 1925 r. dodatkowe pomieszczenie przy ul. 3 Maja 12 w Częstochowie. Lokal ten nie miał jednak osobnego wejścia. Dnia 31 października 1959 r. dla materiałów archiwalnych działu drugiego przeznaczono ostatecznie pokój po przy ul. 3 Maja 12 w Częstochowie. Tam

¹⁷ *Pierwszy Synod Diecezji Częstochowskiej*, Częstochowa 1958, stat. 56.

¹⁸ AKMCz, *Spuścizna bp. Z. Golińskiego*, t. 13, *Instrukcja*, sygn. 402, s. 1-2.

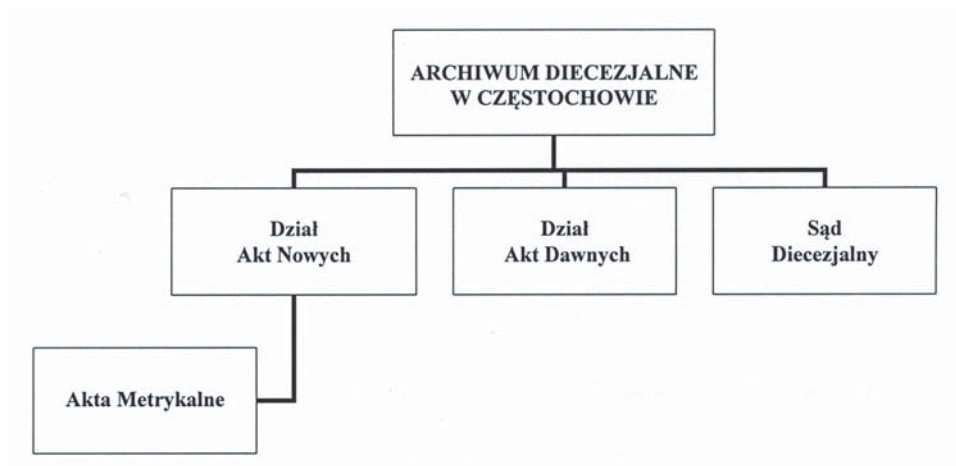
¹⁹ AKMCz, *Spuścizna bp. Z. Golińskiego*, t. 13, *Instrukcja*, sygn. 402, s. 1.

²⁰ AKMCz, *Spuścizna bp. Z. Golińskiego*, t. 13, *Instrukcja*, sygn. 402, s. 1.

²¹ K. Kościół, *Sąd Biskupi w Częstochowie*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” (dalej: CzST) 2 (1974), s. 146; P. Wolnicki, *Dokumentacja archiwalna biskupstwa częstochowskiego (1925-2000)*, Piotrków Trybunalski 2005, s. 15.

też gromadzono stare księgi metrykalne. Natomiast Dział Akt Nowych pozostał nadal w pokojach Kurii²².

Schemat organizacyjny Archiwum Diecezjalnego w Częstochowie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwerendy źródłowej

Bp Z. Goliński ustalił także budżet dla archiwum. Od połowy października 1952 r. wynosił on 200 zł miesięcznie²³. Miał on być przeznaczony na konieczne prace dotyczące gromadzenia i zabezpieczania zasobu. Natomiast większe przedsięwzięcia były oddzielnie finansowane, jako specjalne wydatki na archiwum.

2. 2. Usprawnienie pracy w archiwum diecezjalnym

Registratura Kurii Diecezjalnej w Częstochowie po objęciu rządów przez bp. Z. Golińskiego wymagała z pewnością usprawnienia. Pierwszy rządcą diecezji częstochowskiej bp T. Kubina organizował ją bowiem już dwukrotnie, w chwili powstania diecezji i po raz kolejny po zakończeniu działań wojennych²⁴. W nowej sytuacji politycznej Kościół musiał uczestniczyć w biurokracji dwudziestowiecznej państwa socjalistycznego posługując się instrumentami analogicznymi do tych, których używały władze państwowe. Wymagała tego nowa sytuacja prawna Kościoła w Polsce. Właściwie zorganizowana kancelaria i archiwum gwaranto-

²² Wolnicki, *Procesy archiwotwórcze*, s. 229-230.

²³ Por. W. Patykiewicz, *Powstanie Archiwum Diecezjalnego w Częstochowie*, CzWD, 43 (1969) s. 94.

²⁴ J. Walicki, *Kuria Diecezjalna w Częstochowie*, CzST, 2 (1974) s. 95-96.

wały terminowe załatwianie spraw oraz dostarczały argumentów w trudnej polemice na polu działalności religijnej.

Za treściową stronę dokumentów wytwarzanych w kancelarii był odpowiedzialny kanclerz²⁵ ks. Władysław Karlik. On też stworzył układ rzeczowy akt w kancelarii Kurii w okresie rządów bp. Z. Golińskiego. Opierał się przy tym na dotychczasowej praktyce. Miał jednak do tej pracy własne predyspozycje i wrodzoną sobie dokładność. Praca w kancelarii pochłaniała go. Podejmował szereg prac nad jej usprawnieniem. Był pragmatykiem, który skrupulatnie notował wszystkie sprawy urzędowe w postaci notatek służbowych i w zakładanych przez siebie księgach, prowadził korespondencję urzędową dotyczącą zewnętrznych stosunków częstochowskiego Kościoła partykularnego z innymi podmiotami kościelnymi i świeckimi²⁶.

W początkowym okresie rządów bp. Z. Golińskiego rola notariusza-archiwisty w Kurii została sprowadzona do czynności porządkowych i zabezpieczających wytworzoną dokumentację. Jeśli chodzi o gromadzenie zasobu, to jego zadaniem było przyjmowanie oprawionych duplikatów ksiąg metrykalnych lub ich oprawianie, a więc troska o ich właściwy stan²⁷. Nie opracowano natomiast planu akt czy instrukcji archiwalnej. Nie znaczy to, że problem ten został zbagatelizowany przez władzę diecezjalną. Konieczność uzupełnienia braków zauważył bp Goliński zaraz po zakończeniu synodu. Przy tym opierano się w Kurii na przyjętej dotychczas praktyce. Obejmowała ona rzeczowy podział akt. Zachował się on w spisach prowadzonych przez ks. W. Patykiewicza²⁸. W dzieło to osobiście zaangażował się bp Z. Goliński. Archiwście diecezjalnemu polecał on rozszerzać ów podział o przedstawione przez siebie wnioski. Bp Z. Goliński założył specjalny zeszyt dotyczący zagadnień archiwalnych. Problemy dotyczące archiwistyki przedstawiał ówczesnemu archiwście polecając, np.: „Ks. Archiwariusz wprowadzi w Archiwum teczkę <Podatki państwowe duchowieństwa>. Pójdą do niej pisma władz państwowych w sprawie podatków oraz pisma władz kościelnych w tych sprawach. + ZG, bp 7 I 1954” lub „Ks. Archiwariusz Kurii zaprowadzi teczkę: Akademia Teologii Katlickiej w Warszawie. + Z. G, bp 26 XI 1954 r. Zakomunikowano Ks. Archiwariuszowi 27. XI. 54”²⁹.

W dziale Akta nowe bp Z. Goliński proponował, aby teczki były ułożone według następującego porządku:

I. Instytucje kościelne nadrzędne w stosunku do diecezji

Miały się tu znaleźć teczki kościelnych instytucji ponaddiecezjalnych:

²⁵ Wolnicki, *Procesy archiwotwórcze*, s. 80, 157-158, 161-162.

²⁶ AKMCz, sygn. WP 6/2, Władze Państwowe, W. Karlik, Refleksje na temat rozmów przeprowadzonych w urzędach państwowych z dnia 15 czerwca 1979 r., poz. 267,

²⁷ *Instrukcja o prowadzeniu ksiąg metrykalnych przez rządców parafii*, w: *Pierwszy synod diecezji częstochowskiej*, Częstochowa 1958, s. 272, 274

²⁸ P. Wolnicki, *Gromadzenie zasobu w archiwum diecezjalnym na przykładzie Częstochowy*, w: *Archiwa – Kancelarie – Zbiory*, red. W. Chorążyczewski, R. Degen, K. Syta, Toruń 2008, t. 2, s. 241.

²⁹ AKMCz, Spuścizna bp. Z. Golińskiego, t. 13, Archiwum Kurii Diecezjalnej w Częstochowie, sygn. 402, s. 1.

1. Stolica Apostolska
2. Stolica Apostolska – Sprawy Sądowe
3. Prymas Polski
4. Episkopat – Sekretarz Episkopatu
5. Kościelne Instytucje Zagraniczne:
 - 1) Polskie Seminarium Duchowne w Paryżu
 - 2) Papieski Instytut Polski w Rzymie
 - 3) Kolegium Polskie w Rzymie
- II. Instytucje państwowe
 1. Władze Centralne
 2. Województwo Katowickie
 3. Województwo Łódzkie
- III. Diecezja częstochowska w swoich władzach, urzędach, instytucjach diecezjalnych i zakonnych, parafiach
Teczki osobowe i teczki instytucji
 1. Biskup Diecezjalny
 2. Biskup Pomocniczy
 3. Kapituła Katedralna – Członkowie Honorowi
 4. Kuria Diecezjalna Osobowe
 5. Wydziały, Referaty, Komisje
 6. Sąd Biskupi w Częstochowie
 7. Seminarium Duchowne Wyższe
 8. Seminarium Duchowne Niższe
 9. Kapłani
 10. Grupy Kapłanów
 11. Kościoły Rektorackie
 12. Kaplice Mszalne i Inne
 13. Cmentarze
- IV. Inne diecezje, Duszpasterstwo wojskowe, KUL, Zakony, Polskie Kościelne Instytucje, Zagraniczne Kościelne Instytucje
- V. Varia (np. duszpasterstwo z zagranicą)
Ostatecznie jednak bp Z. Goliński w 1959 r. stworzył plan akt dla działu pierwszego obejmujący układ rzeczowy:
 1. Archiwum Diecezjalne w Częstochowie (starodruki muzealne)
 2. Częstochowskie Wyższe Seminarium Duchowne w Krakowie (zakład, profesorowie)
 3. Częstochowskie Wyższe Seminarium Duchowne w Krakowie- alumni
 4. Częstochowskie Wyższe Seminarium Duchowne w Częstochowie
 5. Święcenia Duchowne
 6. Wydział duszpasterski
 7. Duszpasterstwo Trzeźwości
 8. Duszpasterstwo Dobroczynne
 9. Duszpasterstwo Umysłowo Pracujących
 10. Duszpasterstwo Niewiast
 11. Duszpasterstwo Mężów

12. Duszpasterstwo Młodzieży Żeńskiej
13. Duszpasterstwo Młodzieży Męskiej
14. Duszpasterstwo Rodzin
15. Duszpasterstwo Pracowników Lecznictwa
16. Duszpasterstwo Wychowawców
17. Duszpasterstwo Pracowników Administracji
18. Zakony I Zgromadzenia Zakonne Męskie
19. Zakony I Zgromadzenia Zakonne Żeńskie
20. Referat Spraw Zakonnych
21. Referat Finansowo- Gospodarczy
22. Fundusz Emerytalno- Zapomogowy Duchowieństwa
23. Zwolnienia I Przyjęcia Kapłanów Do Diecezji
24. Sąd Biskupi w Częstochowie
25. KUL
26. Towarzystwo Przyjaciół KUL
27. Specjalistyczne Kształcenie Kapłanów
28. Biskupie i dziekańskie wizytacje parafii
29. Kuria Diecezjalna w Częstochowie (instytucja – osobowe)
30. Własność Kurii Diecezjalnej w Częstochowie
31. Urząd Dziekański
32. 24 teczki Urzędów Dziekańskich
33. Wizytatorzy Parafii Dziekańskich
34. Liturgia – Duszpasterstwo Liturgiczne
35. Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne
36. Synod Diecezji Częstochowskiej
37. Częstochowska Kapituła Katedralna
38. Diecezjalna Komisja dla Spraw Organistów
39. Diecezjalna Komisja Artystyczno- Budowlana
40. Budowa Gmachu Seminarium Duchownego w Częstochowie
41. Budowa Gmachu Kurii w Częstochowie
42. Kronika diecezji Częstochowskiej
43. Specjalistyczne Studia Kapłanów

Ustalono, że akta z działu I przechodzić miały do działu akt dawnych po całkowitym wykorzystaniu³⁰. W przypadku akt kapłana miało to mieć miejsce po 100 latach od jego śmierci³¹.

Akta Sądu Biskupiego miały być przechowywane w ramach tej agendy diecezjalnej, a po 50 latach od sporządzenia przekazane do działu drugiego Archiwum Diecezjalnego w Częstochowie³². W odniesieniu do swoich współpracowników w pasterskim posługiwaniu bp Z. Goliński wydał zarządzenie, aby akta spraw załatwionych były przez pracowników kurii przekazane kanclerzowi, który odbiera je każdego 1- go lub 2- go dnia miesiąca i przekazuje do działu akta nowe

³⁰ AKMCz, Spuścizna bp. Z. Golińskiego, t. 13, Instrukcja, sygn. 402, s. 1.

³¹ AKMCz, Spuścizna bp. Z. Golińskiego, t. 13, Instrukcja, sygn. 402, s. 2.

³² AKMCz, Spuścizna bp. Z. Golińskiego, t. 13, Instrukcja, sygn. 402, s. 1.

w układzie alfabetycznym. Dział Akta Nowe miał zaprowadzić kartotekę hasel teczek według wymienionego układu rzeczowego. Z tego działu akta mogły być wypożyczane poza urząd archiwum tylko wyjątkowo i na krótko i to za zezwoleniem kanclerza i pokwitowaniem pisemnym³³.

Od 1946 r. pozostawała nieuregulowana sprawa ksiąg metrykalnych, które mieli w myśl prawa kanonicznego prowadzić rządcy parafii. Zaniedbaniom w tym obszarze bp Z. Goliński starał się przeciwstawić ustanawiając swojego delegata do wizytowania aktów metrycznych. Został nim ks. W. Patykiewicz. Do jego zadań należało sprawdzanie czy: 1 księgi zawierają spisywane na bieżąco akty metryczne, 2 są poświadczane podpisem prowadzącego księgi metrykalne i pieczęcią parafii, 3 jest wysyłane powiadomienie o zawartym małżeństwie, 4 są odnotowywane na marginesie aktów adnotacje, 5 jest przeprowadzane i protokołowane badanie przedślubne. Na tej podstawie miał on stworzyć protokół przesyłając go do wiadomości bpa diecezjalnego³⁴.

Bp Z. Goliński podjął także starania o uzupełnienie zasobu historycznego archiwum. Ks. W. Patykiewicz otrzymał wówczas upoważnienie do zgromadzenia w częstochowskim archiwum dokumentacji dotyczącej przeszłości terenów należących do diecezji częstochowskiej, które znajdowały się dotąd w archiwach diecezjalnych, parafialnych, dziekańskich i innych na terenie diecezji włocławskiej i łódzkiej. Równocześnie miał przekazać do archiwów diecezjalnych tę dokumentację, która nie dotyczyła osób i struktur włączonych od 1925 r. do diecezji częstochowskiej³⁵. Działania te choć miały na celu uporządkowanie rozproszonych archiwaliów naruszyły fundamentalną zasadę archiwalną – poszanowania zespołów archiwalnych. Obok działalności mającej na celu gromadzenie, dokumentację porządkowano według planu:

1. Zbiór dokumentów:
 - pergaminowe
 - papierowe
 - fotokopie
 - mikrofilmy
 - plany, mapy, szkice
2. Akta biskupie
 - do poszczególnych spraw
 - wizytacje
3. Akta konsystorskie
 - kaliskie — do poszczególnych parafii
 - kieleckie — do poszczególnych parafii
 - piotrkowskie — do poszczególnych parafii
 - piotrkowskie — do poszczególnych spraw
4. Akta dziekańskie
 - otrzymanych zarządzeń duchownych i świeckich
 - wysłanych okólników do parafii

³³ AKMCz, Spuścizna bp. Z. Golińskiego, t. 13, Instrukcja, sygn. 402, s. 1.

³⁴ AKMCz, Spuścizna bp. Z. Golińskiego, t. 13, Instrukcja, sygn. 402, s. 1.

³⁵ AKMCz, Spuścizna bp. Z. Golińskiego, t. 13, Instrukcja, sygn. 402, s. 1.

- do całego dekanatu
 - do poszczególnych parafii w dekanacie
 - do poszczególnych klasztorów w dekanacie
 - wizytacje poszczególnych klasztorów i parafii
5. Akta parafialne
 - księgi metryczne
 - inwentarze własności, opisy, zbiory dokumentów
 - księgi brackie
 - rachunki
 - korespondencje
 - okólniki
 6. Akta personalne
 - życiorysy, metryki, świadectwa, listy, fotografie
 7. Akta inne³⁶

Podziały na grupy rzeczowe były wynikiem poleceń wydawanych przez rządę diecezji. W 1959 r. bp Z. Goliński dokonał wizytacji poszczególnych pomieszczeń archiwalnych. Najpierw odwiedził archiwum kurialne w towarzystwie kanclerza ks. W. Karlika (20 listopada) sprawdzając, czy było respektowane jego polecenie dotyczące wprowadzenia w życie spisu haseł teczek oraz porządku i ogólnego stanu archiwum. Trzy dni później przeprowadził wizytację archiwum gromadzącego dokumentację o charakterze historycznym. Na podstawie tych spotkań formułował konkretne wnioski dotyczące pracy archiwalnej i wyposażenia pomieszczeń w konieczny sprzęt. Przy wpisywaniu adnotacji do ksiąg metrykalnych nakazał posługiwać się małą pieczęcią urzędu archiwalnego³⁷. Ustala wówczas, że Archiwum Diecezjalne w Częstochowie będzie miało postać organizacyjną o strukturze trzech działów: Akta Nowe, Akta Dawne, Duplikaty Ksiąg Metrykalnych. Natomiast Sąd Diecezjalny w Częstochowie został formalnie oddzielony.

Przedstawienie projektu statutu i regulaminu archiwum diecezjalnego zaproponowane przez ks. S. Librowskiego na łamach czasopisma „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” w 1960 r.³⁸ pozwoliło bp. Z. Golińskiemu na sędowanie odpowiedzialności za fachowe instrukcje w dotyczące kształtowania zasobu archiwum diecezji częstochowskiej według koncepcji lubelskiego Ośrodka Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych. Działalność rządcy diecezji opierał się odtąd już nie tyle na merytorycznych rozwiązaniach, co kontroli pracy i jakości funkcjonowania archiwum. Bp Z. Goliński przyjmował więc propozycje odnoszące się do konkretnych rozwiązań i planów ks. W. Patykiewicza oraz coroczne spra-

³⁶ Por. W. Patykiewicz, *Powstanie Archiwum Diecezjalnego w Częstochowie*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne”, 43 (1969) s. 94.

³⁷ AKMCz, Spuścizna bp. Z. Golińskiego, t. 13, Archiwum Kurii Diecezjalnej w Częstochowie, sygn. 402, s. 10.

³⁸ S. Librowski, *Projekt statutu i regulaminu archiwum diecezjalnego*, ABMK, 1 (199/1960) s. 8-15.

wozdanía z poczynionych prac. Angażował się jednak wciąż poprzez sugerowanie upowszechniania zgromadzonej dokumentacji.

3. Obsada personalna

3.1. Przydział obowiązków

Odpowiedzialnym za sprawy archiwalne w diecezji częstochowskiej był od czasu zakończenia II wojny światowej ks. W. Patykiewicz, któremu przysługiwał tytuł notariusza. Do jego kompetencji należało zabezpieczanie i porządkowanie dokumentacji przechowywanej w Kurii częstochowskiej. Z dniem 9 września 1950 r. kierował on specjalnie wyodrębnionym referatem spraw archiwalnych w diecezji. Za rządów bp. Z. Golińskiego pismem z dnia 4 lutego 1952 r. został pierwszym archiwariuszem Kurii Diecezjalnej w Częstochowie³⁹. Odtąd też dało się zauważyć większe zainteresowanie władzy diecezjalnej sprawami archiwalnymi. Przejawiało się to m. in. w liczbie osób skierowanych do pracy w archiwum Kurii, choć ten skład personalny ulegał ciągłej rotacji. Na stałe z archiwum związał się tylko ks. W. Patykiewicz. Otrzymał on tytuł archiwariusza głównego i stał się tym samym odpowiedzialnym za koordynację tego odcinka. On też miał zajmować się działem o profilu historycznym. Do jego kompetencji należało także ustalanie układu zespołów akt i ich konserwacja w dziale drugim. Został łącznie rozdzielenych lokalowo działów archiwum.

Nad stroną treściową działu pierwszego czuwać miał kanclerz. Faktycznie działem tym zarządzał ks. Władysław Karlik. Od 9 stycznia 1957 r. za dział akt nowych odpowiedzialnym został ks. Jan Walicki⁴⁰, który praktycznie archiwalia-

³⁹ AKMCz, ks. *Walenty Patykiewicz*, sygn. 150/161; J. Związek, *Patykiewicz Walenty (1903-1980)*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 6, s. 615-617; W. Włażlak, *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie działalności biskupa Zdzisława Golińskiego (1951-1963)*, Kraków 2000, s. 158-161.

⁴⁰ Urodził się 1 czerwca 1920 r. w Moszczanicy, pow. żywiecki. W 1945 r. wstąpił do Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, które ukończył tytułem magistra teologii na podstawie pracy „Technika witrażowania”. Odznaczał się bowiem dużymi zdolnościami malarskimi. Pasją jego życia była jednak historia Kościoła. Na kapłana został wyświęcony w 1949 r. W duszpasterstwie pracował na placówkach w Brzeźnicy i Dworzowicach Kościelnych. Został też skierowany na studia specjalistyczne z prawa kanonicznego na KUL. Studiując prawo uczęszczał na wykłady z historii Kościoła. Miał chyba nawet dylemat, którym z tych obszarów powinien zajmować się badawczo. Na dyplomie ze studiów podstawowych z obu dyscyplin uzyskał notę celującą. Przyjął więc z entuzjazmem od bp. Z. Golińskiego zlecenie zainteresowania się administracją i sądownictwem kościelnym oraz teorią i praktyką bibliotekarstwa. Jako licencjat prawa kanonicznego powrócił do diecezji z obowiązkiem finalizowania pracy doktorskiej. Doktorat obronił w grudniu 1956 r. na podstawie rozprawy „Przynależność metropolitalna biskupstwa kamińskiego i lubuskiego na tle rywalizacji Magdeburga i Gniezna”. Był kapłanem Sióstr Nazaretanek przy ul. 7 Kamienic w Częstochowie, a od 1954 obrońcą węzła małżeńskiego w Sądzie Diecezjalnym. Był zastępcą przewodniczącego Komisji Głównej Synodu i przewodniczącego Komisji Koordynacyjno- Statutowej, a następnie członkiem zespołu redakcyjno- statutowego. Był też autorem statutu i regulaminu Rady Kapłańskiej i Diecezjalnej Rady Duszpasterskiej. Od 1957 r. pracował ponadto jako notariusz w Kurii. Był archiwariu-

mi zajął się dopiero po kilku miesiącach. Pełnił je pod nadzorem ks. W. Patykiewicza. Jego praca w wymiarze pół etatu miała jednak charakter czynności czysto technicznych. Ten obszar archiwalny został więc wyłączony spod bezpośredniej pracy ks. W. Patykiewicza podlegając mu tylko w sprawach ogólnego nadzoru i całościowej koordynacji. Jego obowiązki miał przejąć ks. Józef Michałowski od 1962 r., który ostatecznie w archiwum nie podjął pracy. Natomiast od 12 lutego 1963 r. zlecenie pracy w archiwum w wymiarze trzech godzin dziennie otrzymał ks. Jan Placek⁴¹.

Wreszcie w Sądzie Diecezjalnym za obszar archiwalny był odpowiedzialny także ks. J. Walicki pracujący zarazem w archiwum kurialnym⁴².

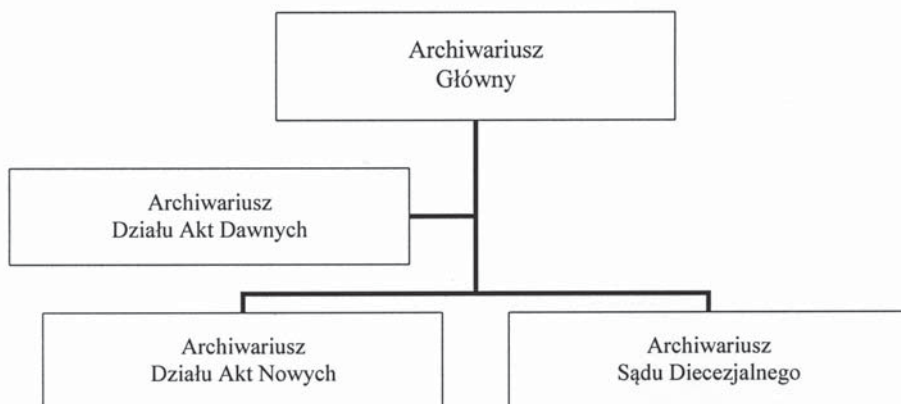
W okresie kierowania diecezją częstochowską przez bpa Z. Golińskiego, choć było przydzielonych do prac archiwalnych kilku księży, to tylko jeden był zatrudniony na etacie archiwisty. Pozostali wykonywali czynności archiwalne, w ramach zleconych im dodatkowych zajęć. W dziale akt nowych pracował notariusz ks. Jan Walicki, który analogiczne obowiązki wykonywał w sądzie diecezjalnym. Po jego odejściu z Kurii ten obszar archiwum nadzorował kanclerz wykonując po 1959 r., a więc od chwili przeniesienia części zasobu w inne miejsce, także czynności merytoryczne związane nie tylko z treścią, ale też tworzoną na bieżąco planem akt⁴³. Natomiast czynności techniczne były zlecane doraźnie podejmującym pracę w archiwum innym duchownym.

szem. AKMCz, T. ks. Jan Walicki, sygn. 150/277; M. Mikołajczyk, *Ks. Jan Walicki (1 VI 1920 – 17 VIII 1986)*, CzWD, 64 (1990) s. 23-24; *Ks. Jan Walicki, w: 50 lat Kapituły Częstochowskiej 1951-2001*, red. K. Korn, R. Rataj, T. Siudy, Częstochowa 2002, s. 105-106; P. Wolnicki, *Procesy archiwotwórcze*, op. cit., s. 264.

⁴¹ Urodził się 9 czerwca 1903 r. w Wierzbii w powiecie wieluńskim, w rodzinie rolniczej. Szkołę powszechną ukończył w Wieluniu, a następnie uczęszczał do tamtejszego Gimnazjum Realnego. W 1924 r. otrzymał świadectwo dojrzałości w Gimnazjum Humanistycznym we Włocławku. W tym też roku wstąpił do seminarium duchownego we Włocławku. Następnie studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, który ukończył w 1929 r. Święcenia kapłańskie otrzymał podczas studiów w 1928 r. Pracował w duszpasterstwie na kilku wikariatach. W 1937 r. został administratorem parafii Jedlno. Potem objął probostwo w Brzeźnicy pełniąc zarazem funkcję dziekana brzeźnickiego. Od 11 czerwca 1955 r. był kapłanem Zakładu Nieuleczalnie chorych w Częstochowie. Pracował w archiwum pod kierownictwem ks. W. Patykiewicza, jako pracownik techniczny; AACz, T. ks. Jan Placek, sygn. 165; Spuścizna ks. J. Placka, br. sygn.; P. Wolnicki, *Procesy archiwotwórcze*, s. 240, 264-265.

⁴² AKMCz, ks. Jan Walicki, sygn. 150/ 277, br. p.; Mikołajczyk, *Ks. Jan Walicki*, s. 23-24; S. Urbański, *Walicki Jan (1920-1986)*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981- 1993*, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, t. 8, s. 601-603; S. Mendakiewicz, *Zgon zasłużonego kapłana diecezji częstochowskiej*, „Niedziela”, 29 (1986), s. 3; Włazłak, *Dzieje diecezji*, s. 157-158, 161-162.

⁴³ P. Wolnicki, *Kancelarie kościelne struktur ponadparafialnych (archi)diecezji częstochowskiej (1925-2000)*, „Archeion”, 108 (2005) s. 304-311.

Diagram relacji hierachicznych w Archiwum Diecezjalnym w Częstochowie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwerendy źródłowej

3. 2. Kadra archiwalna w latach 1951-1963

Czasy stalinowskiego reżimu, na które przypadały rządy bp Z. Golińskiego charakteryzowały się ograniczeniami wolności Kościoła. Brak czasopism katolickich i dostępu do prasy religijnej wymagał zdaniem drugiego biskupa częstochowskiego wysiłku zdobywania wiedzy przez jak najszersze grono księży. Chciał, aby w każdym dekanacie był przynajmniej jeden kapłan ze stopniem doktora. Bp Z. Goliński był przekonany, że solidne, specjalistyczne wykształcenie budzi szacunek i zrozumienie dla wiedzy i nauki. Miał ambicję stworzenia „elitarniej grupy duchowieństwa”, która swoimi kompetencjami służyłaby biskupowi pomocą w różnych obszarach rządzenia Kościołem partykularnym oraz stanowiła pomoc dla Kościoła lokalnego i powszechnego⁴⁴. Dotyczyło to z pewnością archiwum diecezjalnego. Bp Z. Goliński zlecał w nim bowiem pracę księżom, którzy wykazywali zainteresowanie tym obszarem, a ich uzyskane kwalifikacje lub podjęte doksztalcanie uniwersyteckie mogło być właściwie wykorzystane. Tę wizję kadry archiwalnej wydają się potwierdzać biogramy kapłanów podejmujących pracę w archiwum diecezjalnym. Byli wśród nich historycy i prawnicy, ale też pragmatycy biurowości.

⁴⁴ J. Kowalski, *Biskupi częstochowscy i ich wizja pastoralna*, w: *Błogosławione choć trudne czasy. Siedemdziesięciopięciolate Kościoła częstochowskiego*, Częstochowa 2000, s. 126-127.

Tabela 1. Kadra archiwalna w okresie rządów bp. Z. Golińskiego (1951-1963)

Lp.	Nazwisko i imię	Ukończone studia podstawowe i specjalistyczne	Stopień naukowy i rok jego uzyskania	Praktyka kancelaryjno - archiwalna	Działalność Naukowa
1.	Patykiewicz Walenty	WSDDCz i WT UJ	Dr teologii s. historia Kościoła (1949)	Kancelaria parafialna i Sąd	Publikacje o charakterze historycznym oraz archiwoznawczym
2.	Karlik Władysław	WSDDCz i WT UJ	Mgr teologii (1931)	Kancelaria parafialna, Sekretarz Koła Księży Prefektów, Kancelaria Kurii	Nie podejmował
3.	Walicki Jan	WSDDCz i WT UJ, KUL	Mgr teol. 1949; Dr prawa kan. 1956	Kancelaria parafialna, Kancelaria Kurii, Sąd Diecezjalny	Publikacje prawno-historyczne; zainteresowania NPH
4.	Placek Jan	WSDDCz i WT UJ	Absolutorium	Kancelaria parafialna i dziekańska	Rozpoczął studia specjalistyczne z prawa kanonicznego

Podsumowanie

W świetle spuścizny bp prof. dr hab. Z. Golińskiego zachowanej w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie odsłania się nieznana dotąd sfera jego oddziaływania. Jako profesor teologii moralnej czuł się odpowiedzialnym za archiwalia dotyczące przeszłości diecezji częstochowskiej. Angażował się w zbieranie materiałów dotyczących jej historii. Miał także poczucie wartości najnowszej dokumentacji wytwarzanej w ramach Kurii Diecezjalnej w Częstochowie. Jego zdaniem powinna ona być nie tylko gromadzona, ale także odpowiednio uporządkowana. Z rodzinnego domu bp Z. Goliński wyniósł bowiem szacunek do archiwaliów. Koordynację zadań archiwalnych powierzył stworzonemu przez siebie referatowi ds. archiwalnych, któremu zapewnił niezbędne kompetencje. Sam budował konieczny plan akt archiwum kurii i odpowiednie archiwalne przepisy prawno-metodyczne dla częstochowskiego Kościoła. Obszar ten osobiście i z pomocą kanclerza kontrolował wydając polecenia mające usprawnić działalność archiwalną kurii i diecezji, którą zarządzał. Miał swoją koncepcję archiwalną dla Kościoła partykularnego, opartą zapewne na doświadczeniu rodzinnego domu i praktyce prowadzonego przez siebie osobistego archiwum. Wśród członków polskiego episkopatu XX w. bp prof. dr hab. Zdzisław Goliński niewątpliwie wyróżniał się swoim nastawieniem na kompetencje pracowników zatrudnionych w kościelnych archiwach oraz roli tych struktur w kurii i całym partykularnym Kościele.

**BISHOP ZDZISŁAW GOLIŃSKI'S CONCEPT OF THE DIOCESAN ARCHIVE
IN CZĘSTOCHOWA****Summary**

Bishop prof. dr hab. Z. Goliński's legacy, preserved in the Archive of Metropolitan Curia in Częstochowa, revealed the sphere of his influence hitherto unknown. As a professor of moral theology, he felt responsible for the archive material relating to the past of the Diocese of Częstochowa. He was involved in collecting material concerning the history of the mentioned diocese. He also valued the latest documentation produced by the Diocesan Curia in Częstochowa. In his opinion it should not only be collected but also properly organized. Bishop Goliński learnt the respect for the archive material in his family and that is why he paid so much attention to the way this material was kept. He created the department for archive and entrusted it with the coordination of the archival tasks. He also built the necessary plan of the records of the Curia Archive and the relevant archival regulations for the Church of Częstochowa. The Bishop controlled this area personally with the help of the Chancellor issuing orders which were to improve archival activities of the Curia and Diocese. He had his concept of the archive for a Particular Church, based probably on the family experiences and the practice in running the personal archive. Bishop prof. dr hab. Zdzisław Goliński certainly stood out from the members of the Polish episcopate. He paid a great deal of attention to the competence of people employed in church archives and to the role of these structures in Curia and the whole Particular Church.

Translated by Aneta Kiper